

WIĘCEJ NIŻ TEATR. ARCHIPELAG WYSP

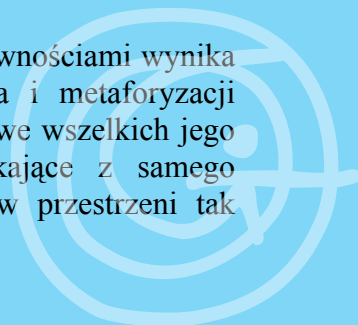
„Więcej niż teatr” to projekt zainicjowany w ramach Europejskiej Stolicy Kultury Wrocław 2016, skoncentrowany wokół problemów artystycznych i społecznych związanych z pełnoprawną sztuką osób z niepełnosprawnościami, ze szczególnym uwzględnieniem teatru i sztuk performatywnych. Będziemy pracować nad nim, łącząc perspektywy praktyczne i teoretyczne, społeczne i polityczne, odwołując się do kategorii estetycznych, antropologicznych, kulturowych i egzystencjalnych. Celem zaplanowanych wydarzeń jest upowszechnienie i promocja marginalizowanych często zjawisk artystycznych, spotkanie praktyków teatralnych z ekspertami z innych dziedzin nauki i sztuki, wymiana doświadczeń między polskimi i zagranicznymi twórcami, stworzenie unikatowego cyklu warsztatowo-wykładowego skoncentrowanego na doświadczeniach współpracy z osobami z niepełnosprawnościami w obszarze sztuki, otwarcie przestrzeni dla pogłębionej refleksji na temat metod pracy i stosowanych narzędzi w poszczególnych zespołach, wskazując przy tym na podobieństwa i różnice w wyborze środków wyrazu i sposobów pracy z aktorem. Okazuje się bowiem, że w tym nowym kontekście wiele kategorii związanych np. z obecnością aktora, jego pracą i zadaniem reżysera, przyjmowanych dotychczas jako oczywiste, musi zostać zredefiniowanych.

Nie tracąc z pola widzenia podstawowej dla nas perspektywy sztuki, zależy nam również na nakreśleniu potencjalnych kierunków rozwoju tego obszaru, które bazują na rozpoznaniu nowych społeczno-ekonomicznych rozwiązań, umożliwiających prowadzenie i rozwijanie działalności artystycznej. Nie interesuje nas zatem odrzucanie rzeczywistości społeczno-ekonomicznej czy chowanie się w utopijnym zaciszu sali prób, lecz szukanie w rzeczywistości społecznej możliwości i sytuacji stymulujących prowadzenie własnej pracy.

Wydarzenia w ramach projektu „Więcej niż teatr” zostały zaprogramowane wieloetapowo i szeroko. Rozpoczynamy w grudniu 2015 (11–12 XII) międzynarodowym seminarium pod tym samym tytułem. Szeroki kontekst teoretyczny pozwoli wprowadzić uczestników w różnorodność tematów rozwijanych następnie, już z nieco innych perspektyw, na poszczególnych etapach. Ukoronowaniem całego przedsięwzięcia będzie pokaz przedstawień zaplanowany na październik 2016 roku (21–27 X) we Wrocławiu, podczas Olimpiady Teatralnej „Świat miejscem prawdy”. Między tymi wydarzeniami trwać będzie semestr „Więcej niż teatr” – cykl warsztatowo-wykładowy dla zamkniętej grupy złożonej ze studentów, krytyków teatralnych, młodych twórców i kuratorów, która od grudnia 2015 do października 2016 weźmie udział w intensywnym kursie wprowadzającym w sposób praktyczny we współpracę na polu teatru z osobami z niepełnosprawnościami. Cel semestru to spotkanie osób szczególnie zainteresowanych tematem, otwarcie przestrzeni na pogłębioną refleksję i doświadczenie współpracy z praktykami. Ważną kwestią łączącą poszczególne sesje (we Wrocławiu, Warszawie i Ostrowie Wielkopolskim) będzie też skupienie się na kwestii języka, którym opisujemy zjawisko, oraz wypracowywanie skutecznych sposobów społecznego komunikowania o nim. Założeniem większości zajęć jest współprowadzenie ich przez aktorów lub innych artystów – osoby z niepełnosprawnościami.

Kierując się ku poszerzaniu obszarów sztuki, pragniemy jednocześnie, by w ramach wszystkich wydarzeń projektu spotykali się nie tylko twórcy teatralni. Z jednej strony chcemy wyprowadzać teatr osób z niepełnosprawnościami z jego wewnętrznego obiegu warsztatowo-terapeutycznego, z drugiej pragniemy zestawić doświadczenia i teorię teatru i sztuk performatywnych z doświadczeniem artystów z innych dziedzin: z obszaru sztuk wizualnych, muzyki, filmu.

Nasze skoncentrowanie w całym projekcie na sztuce osób z niepełnosprawnościami wynika z kilku podstawowych względów. Scena teatralna jako przestrzeń istnienia i metaforyzacji ludzkiego doświadczenia stanowi wprost wymarzone miejsce dzielenia się nim we wszelkich jego aspektach. Jednocześnie przyrodzone i niezbywalne pole ekspresji wynikające z samego człowieczeństwa i ludzkiej godności charakteryzujące każdą ludzką istotę, w przestrzeni tak

zdefiniowanej sztuki uzyskuje należną szansę zaistnienia. Skupienie na sztuce osób z niepełnosprawnościami to także, w naszym zamyśle, zachęta do refleksji nad społeczną i ekonomiczną relacją do kwestii niepełnosprawności. Odsuwanie osób z niepełnosprawnościami z przestrzeni spraw publicznych sprawia, że nie tylko mamy trudności, jako odsuwający ich i opresorzy, by o nich myśleć, ale także patrzeć na nich bez voyeryzmu. W naszym zamyśle „Więcej niż teatr” ma być w związku z tym choćby namiastką społecznego laboratorium, w którym kształtować będziemy przestrzeń współistnienia, dialogu i wymiany. Odwołując się do Boalowskiej koncepcji teatru poprzez zmiany w tak zakomponowanej sytuacji teatralnej, czy ogólnie rzecz biorąc sytuacji w obszarze sztuki, pragniemy eksperymentować ze zmianą społeczną. „Więcej niż teatr” rodzi się z marzenia przekraczającego ramy zastanego świata.

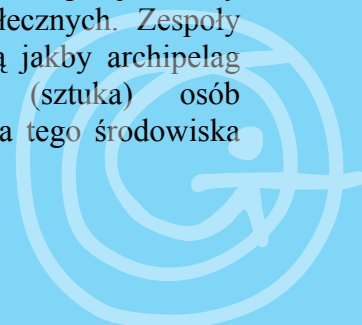
To nie przypadek, że książka Aldony Jawłowskiej¹ stała się dla nas niczym jeden z „zamrożonych wirusów teatru”, o których w kontekście przekazywania tradycji, obecności uczniów i mistrzów pisał Eugenio Barba, punktem wyjścia oraz hasłem przewodnim w myśleniu nad sztuką osób z niepełnosprawnościami. Opublikowana dwadzieścia siedem lat temu pozycja wydaje się dziś ważna z wielu względów. Nie tylko otwiera dyskusję na temat obecności lub braku kontrkulturowych nurtów we współczesnym teatrze, ale także pozwala zadać pytanie, czym dziś mogą być takie ruchy, jaką przestrzeń (czy niszę?) mogą zajmować? Jaka jest relacja (w perspektywie artystycznej, estetycznej, etycznej, społecznej) między „nowym teatrem” a teatrem „dominującym”?

Czy taki w ogóle istnieje? Wielość perspektyw wyznaczonych przed laty przez autorkę w odniesieniu do „studenckiego ruchu teatralnego”, którego nowy nurt zrodził się na początku lat siedemdziesiątych, próbujemy przenieść dziś na obszar działań twórczych osób z niepełnosprawnościami, ze szczególnym uwzględnieniem teatru i sztuk performatywnych. Nie ograniczamy się przy tym do kontekstu polskiego rozwijającego się w znaczący sposób od ćwierćwiecza. Choć podstawowy pozostaje dla nas grunt lokalny – nie tylko polski, ale i wrocławski – działania podejmowane, niegdyś i obecnie, w tym zakresie w naszym kraju wpisujemy w ramy międzynarodowe.

W odwołaniu do książki Jawłowskiej nie chodzi nam o porównanie niegdysiejszego „studenckiego ruchu teatralnego” z teatrem/sztuką osób z niepełnosprawnościami dziś; raczej o odniesienie ich nawzajem do siebie poprzez zastosowanie podobnego oglądu. Dopiero, gdy tak się stanie, może pojawić się pytanie, jaką funkcję w życiu artystycznym i społecznym zajmuje obecnie sztuka osób z niepełnosprawnościami (a szerzej sztuka osób dotychczas wykluczanych z kultury); i czy nie jest ona przypadkiem zbliżona do roli (z uwzględnieniem wszelkich różnic politycznych, estetycznych, społecznych), jaką w latach siedemdziesiątych odegrał „młody teatr”? A może wprost przeciwnie, stanowi całkiem odrębne, w pełni „samoswoje” zjawisko... wykraczające jednak, podobnie jak niegdyś teatr studencki, zarówno poza granice sztuki, jak i działalności społecznej?

Niekiedy zdarza się, że teatr osób z niepełnosprawnościami stanowi radykalny gest artystyczno-społeczny, rozsadzający lub zupełnie nieprzystający do ram instytucji, w formule ciągle jeszcze przeważającej w naszym kraju. Tak rozumiana sztuka nie zostaje wchłonięta w mechanizm budowania i utrwalania świata dominujących wzorów, ale wzmacnia emancypacyjne dążenie „wykluczanych” jednostek, broniących swojego prawa do wolności i ekspresji. Stanowi przestrzeń poszukiwania własnych form życia, tożsamości, twórczości, zabawy, swoisty azyl dla osób, które opresyjne społeczeństwo określa jako nieprzystosowane. Jednocześnie jest ona próbą przeciwstawienia kulturze zastanej „kultury małej społeczności” – ukształtowanej w oparciu o szczególnego rodzaju ludzką aktywność, wypracowane sposoby komunikacji i ekspresji, normy etyczne i wzory zachowań, w tym (od)budowanie (utraconych?) więzi społecznych. Zespoły teatralne tworzone przez osoby z niepełnosprawnościami często przypominają jakby archipelag różnorodnych „wysp kulturowych”. Nierzadko okazuje się, że teatr (sztuka) osób z niepełnosprawnościami staje się ośrodkiem artykulacji ważnych nie tylko dla tego środowiska

¹ Aldona Jawłowska: *Więcej niż teatr*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1988.

problemów. Dlatego wydaje nam się zasadne, by mówić o ruchu teatrów osób z niepełnosprawnościami również jako odpowiedzi na „niepokojące procesy zachodzące w kulturze współczesnej”, w tym sytuacji izolacji powszechnie doświadczanej w różnych aspektach życia społecznego i w sztuce. Na omawiane zespoły spojrzeć można jak na szczeliny w ogólnym „izolacyjnym oceanie”, które „przez budowanie małych, odrębnych, podporządkowanych własnym prawom całości [...] stanowią krok do jego przezwyciężenia”.

Aldona Jawłowska pisała: „Zmieniać to znaczy tworzyć, a więc zakładać nieprzewidywalność efektów owej zmiany”. Posługując się jej słowami jako swoistym kompasem, zapraszamy do podjęcia wspólnie z nami drogi, którą pragniemy widzieć jako więcej niż teatr.

Kuratkami projektu są:

prof. Jana Pilátová (Wydział Teatralny Akademii Sztuk Scenicznych w Pradze),
Justyna Sobczyk (Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego w Warszawie/Teatr 21),
dr Magdalena Hasiuk (Instytut Sztuki PAN),
Anna Zubrzycki (współzałożycielka OPT Gardzienice i Teatru Pieśń Kozła).

